

KELÉNYI B. OTTÓ

*IPAROSOK ÉS KERESKEDŐK
BUDÁN ÉS PESTEN A KÖZÉPKORBAN*

DEUTSCHER AUSZUG SEITE 527.

A Budai Jogkönyv (Ofner Stadtrecht) az egyetlen tekintélyes forrás, amelyből a középkori Buda ipari és kereskedelmi életéről némi fogalmat nyerünk. Sajnos azonban, hogy a jogkönyv is számos iparágaknak csak a nevét jegyezte fel anélkül, hogy a céhekbe tömörült iparosság szokásairól, belső életéről és termeléséről tájékoztatna.

Azok az adatok, amelyek a budai iparosokról és kereskedőkről a székesfőváros középkori kútfőinek összegyűjtésével kapcsolatban előkerültek,¹ az ipar és kereskedelem helyzetéről jórészt csak közvetett adatokat tartalmaznak; majdnem egytől-egyig a városi ingatlanok adás-vételével, vagy a peres eljárásokkal van összefüggésben. Sok esetben nem is az ügyletben szereplő felek, hanem csak azok szomszédai vannak iparosoknak megnevezve. Hogy az iparosság belső életéről és termeléséről oly keveset tudunk, annak főoka, hogy a budai és pesti mintegy hatvan mohácsi vész előtti céhnek egyetlen céhlevele vagy egyéb irata sem került mindeddig elő az egyetlen mészáros céh céhiratai kivételével.² A Budai Jogkönyv egyetlen céhlevelet sem közöl és noha a Kovachich által kiadott,³ Nyirkállói Tamás neve alatt fennmaradt XV. századi formulás könyv közöl budai és pesti céhekre vonatkozó adatokat, ezekből csak a céhek mestereinek egyes ügyleteiről értesülünk. Viszont a tisztán vagyoni jogi ügyletek nem tartoztak szorosan az írásbeliség körébe. Az ingótulajdon változása túlnyomórészt a vagyoni jog keretébe tartozik. Ezzel többé-kevésbé mindenki szabadon rendelkezik; elidegenítése, bár a törvény által előírt formák között történik, mégis legtöbbször nem írásos formák között, feltéve, hogy a tulajdonjog nem vitás. Az ingatlantulajdon (ház, szántó, szőlő) változását azonban a városi jog oly pontosan körülírt szabályokkal bátyázta körül, amely legtöbbször írásos megállapodást von maga után.⁴

A háztulajdon Budán sokszor változik. Ennek következtében aránylag sok tulajdonváltozást megörökítő oklevél maradt fenn. Mivel pedig Budán a lakosság tekintélyes része iparúzó, iparosok nevei is gyakran fordulnak elő okleveleinkben. Néhány esetben a céhek eljáróságáról is értesülünk, amikor az ügyleteknél tanukként, vagy végrehajtként szerepelnek. A budai céhek száma nagy volt. És mivel a középkor mesterembere nagyrészt egyben kereskedő is, továbbá az iparcikkek ki- és bevitele oly mértékben, mint ma — közlekedési eszközök és utak hiányában, azután az egyes városok árumegállító joga miatt — nemcsak sokkal nehezebb, de sokszor lehetetlen is volt, az iparosok és kereskedők számára egészen különleges jogszabályok állottak elő. Ezeknek a szabályoknak a városi jogban is szereplő végrehajtásáról és az iparosok termelésének ellenőrzéséről a céhek gondoskodtak. Valamennyi iparos céhbe tömörül, bár a Budai Jogkönyv ezt minden iparágnál nem mondja ki világosan.

A céhek közül a Budai Jogkönyvben az építészek, a kőfaragók, a téglavetők, a kövezők, az ácsok, a kőművesek és cserepesek egy fogalmi körbe vannak összefoglalva,⁵ anélkül, hogy róluk részletesebb adat szólna. Sajnos, nagyon távol vagyunk attól, hogy Budán a kifejecesedett architektúrák mögött álló mesterek nevével is megismerkedjünk és még távolabb attól, hogy a gyér életrajzi adatokat kapcsolatba hozzassuk az emlékanyaggal. A Horváth Henrik által hangsúlyozott »nihil in litteris parvum« elve alapján új névvel szolgálhatunk a budai kőművesek ritka sorához. Ez János kőműves (murator), aki 1374-ben Buda tanácsa előtt bejelenti, hogy Ákus fiainak és Miklós mester királyi kancellárnak háza között álló házát eladta Kanizsai István zágrábi püspöknek.⁶ Nem valószínű, hogy ez a János kőműves azonos lenne azzal a János kőfaragó (lapicida) mesterrel, akit Nagy Lajos király 1365-ben kiváló teljesítményeiért budai telekkel adományozott meg.⁷ A Nagy Lajos adományozta telek szomszédjaként megnevezett Miklós ítélmester azonossága az 1374. évben említett Miklós kancellárral szintén nem állapítható meg. Tisztán topografiai adatok alapján az azonosítást már csak azért sem kísérelhetjük meg, mert véleményünk szerint a Nagy Lajos adománylevelében szereplő birtok nem Buda várában, hanem egyik külvárosban volt. Ellene szól az azonosságnak a foglalkozás külön-

böző megjelölése, Nagy Lajos építésének mestercíme, valamint a mi János mesterünk homályban maradó »venciosus« jelzője is.

Már lényegesen többet mond a garamszentbenedeki konvent 1507. évi oklevele,⁸ amely az apátság és Gergely budai cserepes (lateripar sive tegulator) közötti egyesség létrejöttéről tudósít. Eszerint még az elmúlt években Gergely cserepes a Szent Benedek tiszteletére épült kolostor cseréppel való befedésére vállalkozott és ezért a konvent neki száz forintot fizetett ki. Gergely azonban a vállalt feladat végrehajtását elmulasztotta és ezzel a kolostort nagy kár érte. A budai tanács elé került az ügy, de ennek határozatával a konvent nem volt megelégedve és a tárnokmester ítélőszékéhez fellebbezett. Végre is bizonyos kiváló és derék férfiak közbejöttével oly végleges egyesség jött létre, hogy Gergely cserepes az átvett száz forintot köteles visszaadni, a konvent pedig mentesíti őt a templomot vagy kolostort ért kár következményei alól. Az oklevél végül tudósít arról is, hogy Gergely Hannpurger Farkas budai esküdt polgár útján a pénzt már visszafizette. Hogy ki fedte be a kolostort, ma már nem tudjuk, de 1511-ben a hosszantartó javítási munkák már készen állnak, amiről a garamszentbenedeki kolostorból származó és az esztergomi keresztény múzeumban elhelyezett szárnyasoltár képe tanuskodik.⁹ Ez az eset a budai cserepesek szélesebbkörű vállalkozását bizonyítja, bár Gergely cserepes eljárása bizonyára nem vált a budai cserepesek dicsőségére.

A mohácsi vész utáni másfél évtized az erődítési munkálatokon kívül alig nyújthatott komolyabb munkaalkalmat Buda építészei számára. Mint elszigetelt jelenséget tarthatjuk nyilván Péter budai házépítőmester (Magister Petrus Budensis domorum fabricator) 1531. nov. 29-i levelét Nádasdy Tamáshoz, János király helyetteséhez és kincstárnokához.¹⁰ Ebben Péter mester elmondja, hogy Ferenc mester olasz kőfaragótól értesült Nádasdy szándékáról, hogy valami házat akar építtetni. Láttatlanban nem tud tájékozódni, kéri azért, hogy karácsonykor küldjön érte kocsit. Gyalog nem tudja az utat megtenni, már csak azért sem, mert az út félelmetes a sok rabló miatt. Ferenc olasz kőfaragó talán társa volt János király udvari építésének, Domenico di Bologna-nak, aki Budán az erődítési munkálatokat végezte és ezzel talán utolsó kísérletet tett arra, hogy Budát a magyarság és nyugati kereszténység számára megmentse.¹¹

A budai és pesti festők működéséről adataink személyi és tárgyi vonatkozásban egyaránt szegények. A Halászbástya kőemléktárában őrzött festő-síremlékek beszélő motívumai mellett azonban azok a festészeti emlékek, amelyek szoborműveken, bordatöredékeken, oszlop- és pillérfejekken jelennek meg, a budai és pesti festők működésének korabeli fontosságát hangsúlyozzák.¹² A belvárosi főplébániatemplom helyreállítása körüli munkálatok alkalmával legújabbán előkerült festészeti emlékek pedig talán egy egész új fejezetet nyitnak a helyi festészet multjának megismeréséhez.

Az esztergomi szentszéknél folytatott peres eljárások okmányai nyomán három pesti festő nevével ismerkedünk meg. 1525. január 2-án Péczeli Annának pesti literátus Péter elleni pere tárgyalásánál a pesti tanács képviselőjében András festő jelenik meg és bejelenti, hogy a király a pert a királyi kúriába tette át. A következő napon (január 3) pedig Flabellator Péter papnak Mihály és Balázs festők elleni perét teszik át a királyi kúriába.¹³ Ugyancsak egy Balázs nevű már elhunyt pesti festőt említ az 1537. augusztus 17-én kelt Ferenc püspök, pesti plébános által oklevélbe foglalt végrendelet, amikor házhelyének meghatározására, annak egyik szomszédjául néhai Balázs festőt nevezi meg.¹⁴

Az ötvösök népes céhe előkelő helyet foglalt el a középkori Budán. Az Ötvös-utca neve bizonyítja, hogy külön utcában laktak. A Budai Jogkönyv róluk többször is megemlékezik.¹⁵ Előírja a céhmesterek kötelességét és külön fejezetben szól a király és királyné számára újévi ajándék gyanánt adott ezüstedényekről, amelyek bizonyára budai ötvösök műhelyében készültek. Az egyházi edények és a profán használati tárgyak is állandóan foglalkozást nyújtottak az ötvösöknek. Okleveles anyagunkban három ötvös szerepel, akik valamennyien az ingatlantulajdonnal kapcsolatban fordulnak elő. A budai káptalan 1405. május 7-én átírja Nagy Lajos király 1378. augusztus 12-i oklevelét, amelyben örökbefogadási, továbbá birtok- és házátruházási szerződés jóváhagyásáról van szó.¹⁶ A ház a Szombatpiacon feküdt és egyik szomszédja nyugat felé János ötvös volt. Róbert ötvös jelenik meg az 1491. április 11-i oklevél szerint Buda város tanácsa előtt és kéri apósa hagyatékának, Szent György-téri házának és kánai szőlőjének felosztását.¹⁷ Egy, ugyancsak 1491. január 13-i oklevél pedig Bernát nevű ötvösről

emlékezik meg, akinek háza a Városház közelében Fogelbaider Lénárt háza mellett van.¹⁸

A török veszély elől menekül 1526-ban Körmöcbányára Hindi Péter özvegye Dorottya leányával Katalinnal, Márk budai ötvös feleségével és hindi Török Mihály deákkal. A Nagybánya felé vezető úton fegyveres rablók támadták meg őket, az asszonyokat kifosztották, Dorottya asszonyt megölték, Mihály deákot megsebesítették. Több nagybányai polgár és bányász, amint az esetről tudomást szerzett, a rablókat üldözőbe vette. A rablók, amikor üldözőik nyomukba kerültek, néhány tárgyat félelmükben menekülve elvesztettek. Ezeket a nagybányai polgárok magukhoz vették és a károsultak házában Török deáknak hiánytalanul átadták. A garamszentbenedeki konvent 1527. október 9-i oklevele szerint Mihály deák a nagybányai polgárokat biztosítja, hogy tőlük a tárgyakat minden hiány nélkül átvette. Márk budai ötvös a menekülésben minden bizonnyal felesége sorsában osztozott.¹⁹

A cinöntők és üstkészítők céhébe tartozott Péter kannakészítő (cantrifusor), akinek özvegyéről, mint Szent György-téri háztulajdonosról emlékezik meg a már említett 1491. április 11-i oklevél.²⁰

A fegyvergyártók közül a Budai Jogkönyv az íj- és nyílgyártókról, továbbá a páncélgyártókról, kardgyártókról és sarkantyúkészítőkről emlékezik meg.²¹ Pál fegyvergyártó (armipar) nevével ismerkedünk meg egy 1396. május 1-én keltezett oklevélben, amelyben Kanizsai János esztergomi érsek a budavári tanács előtt bejelenti, hogy Ákos fia Mikes özvegyének és leányának várbeli házával cserélte el ugyancsak várbeli házat. Az érsek szomszédja Pál fegyvergyártó volt.²² Az 1491-i osztályegyességben szereplő ház tulajdonosa György íjkészítő.²³

A középkori budai orvosokról csekély ismereteinket egy 1500. december 12-én kelt levél egészíti ki.²⁴ Ebben De Angellis János Jakab a szabadmesterségek és az orvostudomány doktora ír a váradi püspökhöz és mentegetődzik, hogy miért nem látogatta meg őt is, amikor Bácsba ment. Ezt azért nem tehetette, mert nagyon beteg lett és alig tudott Budára is visszatérni. A neki küldött gyógyszeres ládát sem akarja megtartani, csak az alkalomra vár, hogy magával vihesse vissza Váradra.

A borbélyok és fürdősök egy céhbe tartozhattak.²⁵ Egy Miklós nevű borbélyról van szó az 1475. március 3-án Budavára tanácsa által kiadott okmányban.²⁶ Ebben Theys Mátyás, a budafelhévi ispotály kormányzója (rector) bejelenti, hogy bizonyos nehéz körülmények hatása alatt eladja az ispotálynak járó évi 16 forintnyi purgrechtet, amelyet Nagy Fülöp budai polgárnak háza után élvez 260 forintért. A ház a boltok között (inter appotecas) van és szomszédos egyfelől Miklós borbély fia Lénárt, másfelől Dyettimar Henrik házával.

A Budai Jogkönyv a szabókról szólva előírja, hogy csak mester-ségükből élhetnek, más áruval nem kereskedhetnek.²⁷ Meghatározza azt is, hogy mily anyagból készült szövetet tarthatnak. Az 1405. május 7-én, a budai káptalan által átírt 1378. augusztus 12-i oklevélben²⁸ Nagy Lajos király beleegyezését adja, hogy Kisjenei János fia Domokos vejét, Dadai Benedek fia Pál budai szabót örökbefogadja és neki adja a Kisjenei birtokot. Pál szabó viszont a budai Szombat-piacon levő házat adja apósának. De Vio (Cajetan) bíboros, amikor 1524. május 8-án megerősíti, illetve jóváhagyja a Boldogságos Szűz védelme alatt álló pesti vallásos társulat alapszabályait, a társulat dékánjai között megemlíti Ambrus szabót.²⁹

A szövöttáru feldolgozásával sokféle iparos foglalkozott. Ezek között anyagunkban szerepel egy György nevű posztónyíró (pannirator), akinek 1510. körül Kis András nevű budai polgárral volt egy szőlő ügyében pere.³⁰ A pert Kis ügyvédje tudatlansága miatt elvesztette, amire is ő a per újrafelvétele ügyében a királyhoz fordult. A király felhívja Buda tanácsát, hogy a pert vegye újra tárgyalás alá és hozzon új ítéletet.

A bőr feldolgozására is több ipar létesült. Ezek között szerepelnek a szűcsök, akiknek a Budai Jogkönyv többek között előírja, hogy régi árut új gyanánt el nem adhatnak és sok régi árut sem árulhatnak.³¹ Az említett 1524. évi oklevél, amely a pesti vallásos társulat jóváhagyását hirdeti ki, a dékánok között Benedek szűcsöt is említi.³² Az esztergomi szentszék előtt 1525. január 2—4-ig András pesti szűcs és Nyíró András között folyó perben az illetékesség és a pernek a királyi kúriába való áttétele ügyében folyik a vita. Nyíró ügyvédje a szentszék illetékességét tagadta, a szentszék viszont azt állítva, hogy a per állaga a

lelki fórumra tartozik, megtagadta a pernek a királyi kúriába való áttételét. Végre is a szentszék a bizonyítást Pesten, a Szent Miklós ispotályban rendeli el.³³ Ugyancsak ez évből ismerkedünk meg egy Tamás nevű budai szüccsel is, akinek Mihály budai esperessel volt peres ügye egy budai ház hasznobére tárgyában az esztergomi szentszék előtt.³⁴

A pékeknek a közéletben való fontosságára a Budai Jogkönyv terjedelmes rendelkezései mutatnak.³⁵ Egy Mihály nevű budakülvárosi pék nevével találkozunk Zsigmond király 1433. május 22-én Rómából keltezett oklevelében.³⁶ A király elcserélte Kistatai László magvaszakadával királyi kézre jutott Kistata esztergommegyei birtokot az esztergomi káptalan nyitravármegyei Kürt nevű birtokáért és 1500 forintért. A káptalan beiktatásakor azonban Kistatai László leánya, Orsolya, Mihály budai pék felesége leánynegyede miatt ellenmondott. Pert is indított a káptalan ellen azon a címen, hogy öt leánynegyede birtokából kivetette. A nádor hatalmaskodás címén el is marasztalta a káptalant. A káptalan a királyhoz fordult orvoslásért, aki megállapította, hogy Orsolya asszonyt nem vetették ki leánynegyede birtokából, mert ő férjével, Mihály budai pékkel Buda városában tartózkodott. Azonkívül a király a birtokra szavatos a káptalannal szemben és ezért meghagyja a nádornak és az országbírónak, hogy az ügyet Magyarországra való visszatéréséig szüneteltessék.

Egy pesti zsemlyesütő neve kerül elő a pesti tanács 1537. április 24-i oklevelében. Ebben Bolthows Mátyás királyi udvarnok a Szent Péter nevű utcában fekvő házának eladását jelenti be. A ház Osvát zsemlyesütő (semellator) háza mellett állott.³⁷

A húsárusítás a mészárosok céhe körébe tartozott. A budai jogkönyv rendelkezései³⁸ a húsellátás módját részletesen szabályozták és előírták, hogy a céhmesterek örködjenek a szabályok betartása felett. A pesti mészárosok, úgylátszik, V. László uralkodása óta összeütközésbe kerültek a tanáccsal és ebből a rendezetlen viszonyból hosszú évekre nyúló egyenetlenség keletkezett. A pesti német mészárosok egy adatunk szerint panaszt emeltek Perényi János tárnokmester előtt, hogy a város őket törvénytelenül megadóztatja.³⁹ A városi tanács azzal védekezett, hogy az adókivetés szabályszerű, mert az a Zsigmond király idején készült

törvénykönyvön alapul. Ennek alapján adóztatták meg a mészárszékeket 2 forintnyi adóval. A jogkönyv előírja, hogy Buda város évente Szent György napján 4000 forint adót fizet a királynak és ebből egyharmadrész Pest városát illeti.⁴⁰ A tanács ezen a címen a faházakat s így a mészárszékek bódéit is az adóhoz való hozzájárulás címén 2 forint adó fizetésére kötelezte. A tárnoki szék azonban ekkor ezt a városi adót nem hagyja jóvá, mert nem tud erre példát más városokban. Nem fogadja el azt az érvelést sem, hogy az adó Zsigmond törvényén alapszik, hanem azt a zavaros időkben (1440—1457) támadt visszaélésnek minősíti. Ezért a tanácsot eltiltja a mészárosok megadóztatásától. A pesti tanácsnak azonban, úgylátszik, Mátyás király idejében mégis sikerült álláspontját — legalább részben — érvényrejuttatni. 1528. január 31-én ugyanis Ferdinánd megerősíti Mátyás oklevelét, amellyel a pesti polgárság és a mészárosok közötti megegyezést jóváhagyja. Ez a megegyezés abban állhatott, hogy a tanács 24 mészárszékre mégis kivetette az adót.⁴¹

A céhekkal, mint testülettel a Buda város tanácsa által 1491. április 11-én kiadott oklevélben találkozunk.⁴² Ez az oklevél György íjkészítő hagyatéka ügyében készült osztályegyességet hagyja jóvá és a megegyezéshez a tanácsbelieken kívül a kőfaragók és kocsikészítők céhének mestereit küldte ki. Az osztályegyességben szereplő ház felosztását pedig az építészek és kőfaragók céhének mesterei hajtották végre.

A közölt adatok a budai és pesti iparosok sokaságára, vagyoni viszonyaiknak megítélésére nyújtanak alapot és itt-ott a jogviszonyokra, az örökösödési, ingatlanátruházási eljárásokra vonatkozólag tájékoztatnak. A céhek belső életét azonban ezek nem érintik. Erről a céhkönyvek adnának számot, de ezekből ma már egyet sem ismerünk és csak kevés reményünk van, hogy a további kutatások e téren eredményre vezetnének.

Az iparosok mellett Budán és Pesten nagy számban voltak kereskedők. Az ipar termékeit részben a kereskedők adták el és közvetítették a városokba más városok és országok közötti áruforgalmat is. A Budai Jogkönyv a kereskedési jogot szintén szabályozza és külön intézkedik az idegen kereskedők jogáról is. Idegen kereskedő csak nagyban adhatta el és vehetett Budán. A budai törvénykönyv közli az áruk jegyzékét is, annak megjelölésével, hogy a kereskedő miből mennyit vehet és adhat. Ebben a jegyzékben csaknem minden akkori árucikk szerepel.⁴³

Okleveles anyagunkban De Ponto Antal sebenicói püspök, Kanizsai János esztergomi érsek helynökének 1396. szeptember 19-én kelt ítéletlevelében találkozunk egy Budán tartózkodó német kereskedő nevével.⁴⁴ Az ítéletlevél Olmud Péter sasadi plébános ellen készült, aki különböző visszaéléseket és bűncselekményeket követett el. A vádirat egyik pontja szerint Péter plébános egy németországi Ulrik nevű budai szénakereskedőt késével megszúrta és ok nélkül több további sebet ejtve rajta, Ulrik néhány napon belül bekövetkezett halálát okozta. A plébános tagadta a vádat és előadta, hogy amint a múlt év novemberében azzal a szándékkal ment Budára, hogy ott igyék, Ulrikot egy Balázs nevű ember társaságában látta meg, amint azok egy hajó eladása ügyében veszekedtek. A plébános közbevetette magát és amidőn Ulrik őt egy nagy bottal fejbeütötte, egy ott hevert fejszével Ulrik fején kis sebet ejtett. Halálának maga az oka, mert elmulasztotta, hogy orvoshoz forduljon. A szentszék azonban Péter plébánost ebben a bűncselekményben is bűnösnek találta és őt örökös börtönre ítélte.

Több oklevelünk külföldi kereskedőkkel kötött megállapodásokról és ezek kapcsán a XVI. századi jogviszonyokról tudósít. Az esztergomi Gosztony István-féle formuláskönyvben⁴⁵ olvassuk II. Ulászló király 1510 körül kiadott rendeletét az ország összes tisztségviselőihez. Ebben a király hírüladja, hogy egy pesti polgár már hosszú idő óta kéri őt, legyen segítségére, hogy német alattvalóknak hitelbe adott áruért és marháért pénzt megkaphassa. A király már több levélben kérte magát a német császárt, a fejedelmeket és a bécsi polgárokat, hogy adjanak elégtételt a pesti kereskedőnek. A bécsiek ezt meg is ígérték, de mind-ezideig nem történt semmi. Közben a pesti kereskedő súlyos és állandó költségei, valamint munkája hasznának elmaradása miatt majdnem teljesen elszegényedett. Alattvalója sorsát szíven viselve, elrendeli a király, hogy a károsult kérelmére a bécsi polgárok bárhol található tulajdonát a tartozás erejéig vegyék zár alá addig, amíg követelése meg nem térül.

Nádasdy Tamás budai várnagy 1528. december 10-én Bécsben kötelezvényt állít ki 267 magyar forintról és 75 dénárról.⁴⁶ Ezért az összegért János király részére Corselini Ferencről és Bontempi Rafaelról — nyilvánvalóan olasz kereskedőktől — aranyszínű selyemkelmét

(res sericeas deauratas) vásárolt. A mondott összeget az elismervény kelteztől számított két hónapon belül ki fogják fizetni.

Ferdinánd budai magyar tanácsosainak szövetvásárlásáról értesülünk a királynak a magyar kamarához intézett 1535. december 15-i leveléből.⁴⁷ Ebben a király utasítja a magyar kamarát, hogy a zsolnai és turdossini harmincad, vagy más magyarországi jövedelméből egyenlítse ki Korzischka János és társai mezerici kereskedők követelését, akiktől Budán 1528-ban a magyar tanácsosok 1840 magyar forint értékű szövetet azzal az ígérettel vettek át, hogy a vételár a magyarországi királyi jövedelmekből lesz kiegyenlítve. 1539. november 15-én pedig újabb királyi rendelet foglalkozik ezzel a rendezetlen ügygel.⁴⁸ Az 1528-ban kötött vásárról azt mondja, hogy azt Budán az ország szükségletei érdekében kötötték. Ismét felszólítja a kamarát, hogy a tartozást egyenlítse ki.

Hogy az ilyen tartozások nem állottak egyedül, azt egy következő eset is bizonyítja. Három oklevelünk szól Weech György bécsi kereskedőnek a magyar kamarával szemben támasztott követeléséről. 1531. február 4-én a magyar királyi kamara a király parancsára meghagyja az óvári harmincadosoknak, hogy Weech György bécsi kereskedő által az óvári harmincadon 250 szarvasmarha után fizetendő vámot vonják le abból a 120 forintból, amellyel a kamara a kereskedőnek tartozik.⁴⁹ 1538. elején Weech György bécsi kereskedő kérelmét olvassuk Ferdinándhoz, hogy intézkedjék a neki járó 120 magyar forint kifizetéséről. A királyi kamara tanácsosainak kérelmére ugyanis 1527-ben a királyi számvevőségi kamara, majd meg a pozsonyi számvevőségi kamara kijavításához szükséges kellékeket ő vette meg és a pénzt is ő adta kölcsön. Noha a király már többször intézkedett az összeg kifizetéséről, eredményt mindeddig nem ért el.⁵⁰ Ugyanez év május 7-én azután Ferdinánd ír át a kamara prefektusának és tanácsosainak, hogy vizsgálják meg a bécsi kereskedő kérelmét és ha jogos a követelés, elégítsék ki.⁵¹

A személy- és vagyonbiztonság, a kereskedelem egyik alappillére, már nagyon megromlott a mohácsi vész utáni politikai és társadalmi széthullás korában. Élénk fényt vet a kereskedelem helyzetére a következő két oklevelünk. 1529. január 13-án Ferdinánd király levelet intéz

laki Bakics (Bakith) Pálhoz, a huszárok kapitányához. A király ebben elsősorban a kincstár érdekeire hivatkozva elmondja, hogy a pesti kereskedőknek oltalomlevelet adott és minden alattvalójának megparancsolta, hogy a kereskedőket és áruikat semmiféle keresetre ne érje bántalom, mielőtt per útján az ügyet meg nem vizsgálják. A parancs ellenére Bakith kapitány Vásáros (Wassaros) Péter pesti kereskedő áruit lefoglalta és még a királyi parancs felmutatásával sem akarta azokat visszaadni. Ez a cselekmény egyrészt a királyi tekintélyt kibébi, másrészt a kincstár kárára, továbbá az ország szokása és a közérdek ellen van. Mivel biztos tudomása van arról, hogy az áruk lefoglalása minden törvényes alapot nélkülöz, meghagyja a kapitánynak, hogy a kereskedőt áruival békében bocsássa szabadon és a kereskedőknek adott oltalomlevelét a jövőben figyelmére méltassa. Máskülönben a kereskedelem megakad és a kincstár kárt szenved.⁵²

A másik adatunk a kereskedelem helyzetére 1531-ből származik. Bánffy János nádor és királyi helytartó november 8-án terjedelmes levelet intéz Ibrahim basához és ebben részletesen beszámol egy rajtaütésről, amelynek áldozatai pesti kereskedők voltak. E levél válasz a basa levelére, amelyet Hayradyn csausz által küldött neki. Ebből megtudjuk, hogy János király értesítette a basát, hogy néhány Németországból jövő pesti kereskedő a Dunán Budára érkezett. Még a hajón voltak, amidőn elfogták, áruikból kifosztották és meg is ölték őket. A történetek idejében Mumin (Mvmyn) vajda tartózkodott a helyszínén és a büntetett az ő műve. János király erről az esetről a szultánt értesítette, aki Hayradyn csauszt bízta meg azzal, hogy Bánffyval az ügyet kivizsgálja és neki erről jelentést tegyen. Az ügy most már teljesen tisztázódott. Az eset a következőképpen történt. A múlt nyáron néhány pesti kereskedőt, János király alattvalóit a Dunán hajóikon elfogták, megkínozták és megölték őket, áruikat pedig elrabolták. Megtalálták a véres hajót és néhány holttestet is, amelyet a víz vetett ki. Maguk Pest polgárai, megrémülve polgártársaik halálán, kívánták, vizsgáltsák meg, hogy ki követte el a gáztettet. Ezért embereket küldtek ki az ügy megvizsgálására és a tett színhelyén megállapították, hogy ott abban az időben Mumin vajda csapatán kívül semmi más sereg nem tartózkodott. Gyanujuk megerősödött és Bánffynak jelentették, hogy a gonosztettet csak

Mumin serege követhette el. Bánffy az ügyet alaposabban ki akarva vizsgálni, válogatott tekintélyes embereket, a király alattvalóit küldte el a vajdához, aki akkor Buda fölött egy szigeten tartózkodott seregével. Mielőtt azonban a kiküldött emberek a szigetet elérték volna, a vajda embereivel találkoztak, akik azért jöttek eléjük, hogy Bánffy emberei ne menjenek a szigetre, mert a vajda beteg és ezért a követeket nem fogadhatja. Kapitánya útján azonban hajlandó meghallgatni a követek kívánságát. A követek előadták kívánságukat és többször is érintkezésbe léptek a vajda kapitányával. Ez a követeknek tudomására hozta, hogy az ő emberei az ügyben teljesen ártatlanok és véleménye szerint a tettet a német naszádos had követte el. Bánffy az ügy alapos megvizsgálása érdekében tovább folytatta a nyomozást és amikor a német naszádos had egy része ideérkezett és tőlük semmit sem tudott meg, ismét elküldte embereit a vajdához. A vajda a multkori módon ismét tudomására hozta, hogy ő és serege az ügyben teljesen ártatlan. Amikor azután néhány nap múlva a vajda a szigetet elhagyta, az említett pesti polgárok a vajda tartózkodási helyét megvizsgálták és megtalálták azoknak az áruknak egy részét, amelyek a meggyilkolt kereskedők tulajdonai voltak. A hátrahagyott áruk kísértékűek voltak és a rablók azokat nem tudva magukkal vinni, részben a helyszínen elégették. Az esetről a király jelentést tett a szultánnak és amidőn Ibrahim basa útján a válasz megérkezett, bizottságot alakított, amely Hayradyn csausszal együtt a vajda jelenlétében ismét megvizsgálta az ügyet. A tanukat megeskette és megállapításaikról alaposan kikérdezte. Hayradyn csauszt magát is kérte, hogy menjen el a helyre, ahol a vajda serege tartózkodott és ahol a kereskedők áruinak maradványát megtalálták, de a csausz, mielőtt elérték volna a helyet, visszatért szállására és nem volt hajlandó azt többszörös felszólítás ellenére sem személyesen megtekinteni. Az ügynek ilyen állását a tanuk vallomáslevelével együtt ezért most elküldi a basának.⁵³

Az esztergomi szentszék előtt folyó peres eljárásokkal kapcsolatban is megismerkedünk egy budai kereskedő nevével. Félix kereskedő 1525-ben Geszthy Mihály ellen folyó perének három tárgyalási jegyzőkönyvét ismerjük, melyekben a szentszéken működő ügyvédek előterjesztéseiről van szó.⁵⁴

JEGYZETEK

IPAROSOK ÉS KERESKEDŐK BUDÁN ÉS PESTEN A KÖZÉPKORBAN C. TANULMÁNYHOZ

- ¹ Ez alkalommal csak a legutóbbi két évben lemásolt oklevelek anyagát ismertetjük.
- ² V. ö. Revilaqua — Borsody Béla : A budai és pesti mészáros céhek ládáinak okiratai. 1—2. k. Bp. 1931.
- ³ Formulae solennes styli... Pesthini 1799. 433 és kk. ll.
- ⁴ V. ö. Relkovič Nėda : Buda város jogkönyve. Bp. 1905. 133. és kk. ll.
- ⁵ Michnay-Lichner : Buda városának törvénykönyve. Pozsony 1845. 118. f. 84. l. és Relkovič i. m. 250. l.
- ⁶ Az esztergomi székesfőkáptalan magánlevéltárában. Lad. 64. fasc. 1. nro. 2. jelzet alatt.
- ⁷ Az esztergomi székesfőkáptalan orsz. levéltárában. Capsa 6. fasc. 4. nro 17. jelzet alatt. — Lásd még Horváth H. : Budai kőfaragók és kőfaragójelek. Bp. 1935. 36. l.
- ⁸ A garamszentbenedeki konvent orsz. levéltárában »A« jelzet alatt őrzött protocollum. 196. l.
- ⁹ Knauz Nándor : A Garam melletti Szt. Benedeki apátság. Bp. 1890. 43-44 ll.
- ¹⁰ Orsz. Levéltár. Nádasdy levéltár.
- ¹¹ Horváth H. : Budai kőfaragók és kőfaragójelek. Bp. 1935. 44. l.
- ¹² Horváth Henrik : Budapest művészeti emlékei. Bp. 1938. 27. l.
- ¹³ Az esztergomi főszentszék levéltárában őrzött jegyzőkönyv 3. és 7. ll.
- ¹⁴ Országos Levéltár. Kamarai Levéltár. Acta Mon. Poson. Fasc. 55. N. 36.
- ¹⁵ Michnay-Lichner i. m. 99. f. 76. l, 10. f. 32—33. ll. — Relkovič i. m. 124, 247. é. k. ll.
- ¹⁶ Az esztergomi székesfőkáptalan orsz. levéltárában Capsa 2. fasc. 9. nro 7. jelzet alatt.
- ¹⁷ Az esztergomi székesfőkáptalan orsz. levéltárában Capsa 14. fasc. 3. nro 23. jelzet alatt.
- ¹⁸ Az esztergomi székesfőkáptalan orsz. levéltárában Capsa 18. fasc. 7. nro 2. jelzet alatt.
- ¹⁹ A garamszentbenedeki konvent B. jelzésű protocollumának 101. l.
- ²⁰ l. a 3. jegyzetet.
- ²¹ Michnay-Lichner i. m. 121. f. 85. l., 122. f. 85. l., 117. f. 84. l., 115. f. 83. l. és Relkovič i. m. 248. l.
- ²² Esztergom. Hercegprimási levéltár. Archivum saeculare Qnr. 53. jelzet alatt.
- ²³ Az esztergomi székesfőkáptalan orsz. levéltárában Capsa 18. fasc. 7. nro 2. jelzet alatt.
- ²⁴ Az esztergomi székesfőkáptalan magánlevéltárában. Capsa Eccl. 4. fasc. 2. N. 1. jelzet alatt.
- ²⁵ Michnay-Lichner i. m. 24. l., 182. f. 110. l. és Relkovič i. m. 126. l.
- ²⁶ Az esztergomi székesfőkáptalan magánlevéltárában. Lad. 67. fasc. 7. nro 3. jelzet alatt.
- ²⁷ Michnay-Lichner i. m. 136. f. 88—89. ll. és Relkovič i. m. 249. l.

- 28 Az esztergomi székesfőkapitán orsz. levéltárában Capsa 2. fasc. 9. nro 7. jelzet alatt.
- 29 Hercegprímási levéltár Archivum vetus saeculare Nro. 81.
- 30 Az esztergomi főszékesegyházi könyvtárban a Gosztony István-féle formuláskönyv VI. b. lapján.
- 31 Michnay-Lichner i. m. 177. f. 108. l. és Relkovič i. m. 249. l.
- 32 l. az 1. jegyzetet.
- 33 Az esztergomi főszentszék levéltárában őrzött jegyzőkönyv 3., 7. és 9. ll.
- 34 Az esztergomi főszentszék levéltárában őrzött jegyzőkönyv 30. l.
- 35 Michnay-Lichner i. m. 145—147. ff. 91—92. ll. és Relkovič i. m. 251. l.
- 36 Az esztergomi székesfőkapitán magánlevéltárában. Lad. 39. fasc. 1. nr. 3. jelzet alatt.
- 37 Orsz. Levéltár. M. Nemzeti Múzeum törzsanyaga.
- 38 Michnay-Lichner i. m. 105., 106. és 109. ff. 79—80. ll. és Relkovič i. m. 279. l.
- 39 Kovachich M. G.: *Formulae solennes styli ...* Pest 1799. 383. et seq. p. — L. még Salamon Ferenc: *Budapest története*. II. k. Bp. 1885. 466. és k. ll.
- 40 Michnay-Lichner i. m. 9. f. 32. l., 49. f. 52. l. és Relkovič i. m. 169. l.
- 41 Orsz. Levéltár. Kancellária levéltár. Liber reg. T. r. 94. l.
- 42 Az esztergomi székesfőkapitán orsz. levéltárában Capsa 18. fasc. 7. nro 2. jelzet alatt.
- 43 Relkovič i. m. 123. és kk. ll.
- 44 Az esztergomi székesfőkapitán magánlevéltárában. Lad. 45. fasc. 1. nro 12. jelzet alatt.
- 45 Az esztergomi főszékesegyház könyvtárában a Gosztony István-féle formuláskönyv VII/a lapján.
- 46 Orsz. Levéltár Neoreg. Acta fasc. 22. nr. 72.
- 47 Orsz. Levéltár. Kamarai levéltár. *Benignae resolutiones 1531—1549*. k. 117.
- 48 Orsz. Levéltár. Kamarai levéltár *Benignae resolutiones 1539*. nov. 15.
- 49 Orsz. Levéltár. Kamarai levéltár. Melléklet a *Benignae res. 1538*. V. 7. jelz. oklevélhez.
- 50 Orsz. Levéltár. Kamarai levéltár. *Benignae res. 1538*. V. 7.
- 51 Orsz. Levéltár. Kamarai levéltár.
- 52 Orsz. Levéltár. »Acta diversarum familiarum, 2. Bakics de Lak.«
- 53 Orsz. Levéltár. »Missiles«.
- 54 Az esztergomi főszentszék levéltárában őrzött jegyzőkönyv 20. és 38. ll.